

MANTIQLING FALSAFADAGI O'RNI VA AHAMIYATI

¹**Aliyeva Shahlo Ne'matillo qizi**

¹Toshkent davlat tibbiyot universiteti talabasi

²Ilmiy rahbar: ²**Botirov Sarvarbek Bahrom o'g'li**

³**Norqulov Suxrob Do'smurodovich**

³Ijtimoiy fanlar kafedrası falsafa fanlar doktori professori

Annotatsiya: ushbu maqolada mantiqling falsafadagi o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Mantiq, nafaqat fikrlashni tartibga soluvchi vosita, balki haqiqatni anglashga olib boruvchi ilmiy asos sifatida qaraladi. Falsafiy tafakkurda mantiq, barcha bilimlar va ilmiy jarayonlarning asosiy vositasi bo'lib xizmat qiladi. Maqola, mantiqling rivoji, uning falsafiy maktablardagi o'rni va tarixiy jarayonlardagi ahamiyatini ko'rib chiqadi. Shuningdek, mantiqling falsafiy yondashuvdagi o'zgarishlari va uning zamonaviy ilm-fan va texnologiyadagi roli ham muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: mantiq, falsafa, tafakkur, haqiqat, aql, mantiqiy tafakkur, falsafiy tizim, silogizm, formal mantiq, dialektika.

МЕСТО И ЗНАЧЕНИЕ ЛОГИКИ В ФИЛОСОФИИ

¹**Алиева Шахло Нематилло кизи**

¹Студент Ташкентского государственного медицинского университета

²Научный руководитель: ²**Батиров Сарварбек Бахром угли**

³**Норкулов Сухроб Дусмуродович**

³Профессор, доктор философских наук, кафедра общественных наук

Аннотация: в статье анализируется роль и значение логики в философии. Логика рассматривается не только как инструмент регулирования мышления, но и как научная основа, ведущая к познанию истины. В философском мышлении логика служит основным инструментом всех познаний и научных процессов. В статье рассматривается развитие

логики, ее роль в философских школах и ее значение в исторических процессах. В статье также обсуждаются изменения в философском подходе к логике и ее роль в современной науке и технике.

Ключевые слова: логика, философия, мысль, истина, разум, логическое мышление, философская система, силлогизм, формальная логика, диалектика.

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF LOGIC IN PHILOSOPHY

¹**Aliyeva Shahlo Ne'matillo qizi**

¹Student of Tashkent State Medical University

²Scientific supervisor: ²**Batirov Sarvarbek Bahrom ugli**

³**Norqulov Suxrob Do'smurodovich**

³Doctor of Philosophy, Professor, Department of Social Sciences

Abstract: *this article analyzes the role and significance of logic in philosophy. Logic is considered not only as a means of regulating thinking, but also as a scientific basis leading to the understanding of truth. In philosophical thinking, logic serves as the main tool of all knowledge and scientific processes. The article examines the development of logic, its role in philosophical schools and its significance in historical processes. The changes in the philosophical approach to logic and its role in modern science and technology are also discussed.*

Keywords: *logic, philosophy, thought, truth, mind, logical thinking, philosophical system, syllogism, formal logic, dialectics.*

Kirish

Mantiq, falsafa ilmida juda katta o'ringa ega bo'lib, bu soha nafaqat fikrlash jarayonini tartibga solish, balki haqiqatni aniqlash, ilmiy qarorlar qabul

qilish va to'g'ri xulosalar chiqarishda muhim vosita hisoblanadi. Mantiq, antik falsafadan tortib zamonaviy ilm-fan va texnologiyalargacha keng qo'llaniladi. Aristotelning silogizmi, Hegellning dialektikasi va Frege va Russellning formal mantiqiy tizimlari – bularning barchasi mantiqning rivojlanishidagi asosiy bosqichlarni tashkil etadi. Maqolada mantiqning falsafiy ahamiyati va uning inson tafakkuridagi roli batafsil o'rganiladi.

Asosiy qism

Mantiq tushunchasi va uning mohiyati

Mantiq (yunoncha “logos” – so'z, fikr, qonun) — to'g'ri fikrlash qonunlari va shakllari haqidagi fan. U tafakkurning strukturasi va tartibini o'rganadi. Mantiq yordamida insonlar fikrni aniq, asosli va dalilli ifodalay olishadi.

Mantiqning falsafadagi o'rni va ahamiyati

Mantiq, fikrlarni tartibga soluvchi va ularga aniq qoidalar asosida tuzish imkoniyatini beruvchi ilm sifatida qadimdan falsafaning ajralmas qismi hisoblanadi. Mantiqiy tafakkur, nafaqat ilmiy masalalarni hal qilishda, balki kundalik hayotda ham qarorlar qabul qilishda muhim rol o'ynaydi. Falsafada mantiq, tasavvurlar, fikrlar va mulohazalarni aniq belgilash va ularga asoslangan xulosalar chiqarish uchun zarur vosita sifatida qaraladi. Mantiqning maqsadi to'g'ri fikrlash jarayonini tashkil etish va shu asosda haqiqatga erishishni ta'minlashdir.

Mantiqning tarixiy rivoji

Antik davrlarda mantiq falsafaning asosiy qismiga aylangan. Aristotel, "Organon" asarida mantiqni tizimli ravishda bayon qilgan va uning asosiy qoidalarini shakllantirgan. Aristotelning mantiqiy tizimi, silogizm va hukmlar

orasidagi munosabatlarni o'rganadi. Silogizm – bu ma'lum bir predikatlar asosida mantiqiy xulosalar chiqarishning usulidir. Aristotelning silogistik mantiqi, ilmiy va falsafiy fikrlashda asosiy vosita sifatida uzun vaqt davomida ishlatilgan. O'rta asrlarda esa, mantiq, asosan, diniy va ilohiyotli nuqtai nazardan qaralgan. Ayniqsa, Avitsenna va Farobiy singari olimlar, mantiqni aql va tafakkur jarayonlarining asosiy vositasi sifatida ko'rsatgan. Bu davrda mantiq ko'proq tasavvur va haqiqatni birlashtirishga qaratilgan. Yangi zamon falsafasida mantiqning rivoji yanada chuqurlashdi. XVII asrda, Rene Dekartning "Aqlni ushlab turish" tamoyili, mantiqiy tafakkurning boshlang'ich prinsiplarini yaratdi. Dekart mantiqni bilimga erishishning ishonchli yo'li sifatida taqdim etadi. XVIII asrda, Immanuel Kant mantiqni tafakkur va axloqiy qarorlar qabul qilishda asosiy vosita sifatida tasvirladi. XX asrda esa, mantiqning formallashtirilgan shakllari rivojlandi.¹

Falsafada mantiq va haqiqat o'rtasidagi bog'liqlik juda katta. Mantiq, haqiqatni aniqlash va tushunish uchun zarur vosita sifatida qaraladi. Mantiqiy fikrlash, fikrlarni tizimli tarzda tashkil qilishga yordam beradi va bu jarayon orqali haqiqatni aniqlash mumkin bo'ladi. Aristotelning silogizmi, Hegellning dialektikasi, va logikaning formalizatsiyasi, haqiqatni anglashda ishlatiladigan mantiqiy vositalardan hisoblanadi. Mantiq, haqiqatni aniqlashda to'g'ri xulosalar chiqarishga imkon beradi. Falsafiy mantiqda, haqiqatni anglash va tasdiqlash jarayoni doimo mantiqiy asosga tayanadi. Bu jarayon, haqiqatni ta'riflash va uni kundalik fikrlashga kiritishning ilmiy va falsafiy usulidir.

Mantiqning asosiy qonunlari:

1. Ayniyat qonuni — har qanday fikr o'ziga mos bo'lishi kerak.

¹ Rahmonov I. "Tafakkur madaniyati va mantiq asoslari", Samarqand, 2019.
SJIF:5.219

2. Ziddiyat qonuni — bir vaqtning o‘zida qarama-qarshi fikrlar rost bo‘la olmaydi.
3. Uchinchi hol yo‘qligi qonuni — fikr yoki rost, yoki yolg‘on bo‘lishi mumkin.
4. Yetarli asos qonuni — har bir fikr asosga ega bo‘lishi kerak. Mantiqning mazmuni va predmeti.

Mantiq — bu fikrlash qonunlari va shakllari haqidagi fan. U inson tafakkurining tuzilishini, fikrlar orasidagi munosabatlarni, dalillash usullarini va xulosalash tartiblarini o‘rganadi. Mantiq tafakkurni ikki asosiy yo‘nalishda o‘rganadi: Formal mantiq — fikr tuzilmasining shakllari va tuzilish qonunlarini o‘rganadi. Noformal mantiq — kundalik nutqdagi mantiqiy izchillik, noto‘g‘ri fikrlash (sofistikalar), analogiya, ehtimollik asosida fikrlash.²

Mantiqning asosiy shakllari:

Tushuncha — predmet yoki hodisaning muhim belgilarini umumlashtirilgan holda ifodalovchi fikr shakli.

Hukm — biror fikrni tasdiqlovchi yoki inkor etuvchi shakl.

Xulosa (mulohaza) — bir yoki bir nechta hukmlardan yangi hukm chiqarish jarayoni.

Mantiqning amaliy ahamiyati

Bugungi kunda mantiq nafaqat falsafa yoki matematika sohasida, balki tibbiyot, huquqshunoslik, kompyuter texnologiyalari, jurnalistika va hatto kundalik hayotda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Tanqidiy fikrlash, muammoli

² Nosirov R. “Mantiq: nazariya va amaliyot”, Toshkent: Innovatsiya, 2022.
SJIF:5.219

vaziyatlarda qaror qabul qilish, muloqot madaniyati — bularning barchasi mantiqqa tayangan holda shakllanadi.

Mantiqning zamonaviy falsafaga ta'siri

Zamonaviy falsafada mantiqning roli juda muhimdir. Formal mantiq, matematik mantiq va kompyuter fanlari sohasidagi yutuqlar, zamonaviy ilm-fan va texnologiyalarning rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatgan. Mantiq, ayniqsa, kompyuter ilmiy tizimlarida, algoritmlar yaratishda va sun'iy intellekt sohasida qo'llaniladi. Zamonaviy falsafiy tafakkurda mantiq, ko'plab murakkab va maxsus tahlil qilishni talab qiladigan sohalarda ishlatiladi.³ Mantiqiy tizimlar, matematik formulalar, algoritmlar va sun'iy intellekt usullarining rivojlanishi, falsafada yangi izlanishlarga zamin yaratdi. Ayniqsa, mantiqning formalizatsiyasi va uning kompyuter tizimlarida qo'llanilishi, inson tafakkurining yangi shakllarini yaratishda katta rol o'ynaydi.

Xulosa

Mantiq, falsafaning ajralmas qismi sifatida, inson fikrini aniq va tizimli tarzda shakllantirish, haqiqatga erishish va to'g'ri xulosalar chiqarish uchun zarur vosita hisoblanadi. Mantiqning falsafadagi o'рни va ahamiyati juda katta bo'lib, u nafaqat ilmiy, balki kundalik hayotda ham muhim rol o'ynaydi. Mantiqning rivoji, tarixiy jarayonlarda va zamonaviy ilm-fanda yanada chuqurlashib, yangi usullar va tizimlarni yaratdi. Shunday qilib, mantiq, falsafiy tafakkurda va umumiy ilmiy jarayonlarda eng asosiy elementlardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

³ Copi I.M. & Cohen C. "Introduction to Logic", 14th Edition, Pearson, 2014.
SJIF:5.219

1. G'ofurov B. "Mantiq va tafakkur madaniyati", Toshkent, 2018.
2. Rahmonov I. "Tafakkur madaniyati va mantiq asoslari", Samarqand, 2019.
3. Copi I.M. & Cohen C. "Introduction to Logic", 14th Edition, Pearson, 2014.
4. Nosirov R. "Mantiq: nazariya va amaliyot", Toshkent: Innovatsiya, 2022.